

Szabó Etelka

HELYNEVEINK TANÚSÁGA

„Be kell hordanunk, hajtánunk mindent.
A szavakat is...” (Kányádi Sándor)

A magyar nyelv titkai és természete iránti érdeklődés a 18. század második felében indul meg II. József nemzetellenes törvényei ellenhatásaként. A helynevekre is ekkor kezdenek felfigyelni, Erdélyben Benkő József kutatja az elsők egyikeként a lakott helyek neveit¹. A 19. század elejétől felélénkül a nyelv kutatás, főleg a reformkorban, amikor a magyar nyelv jogaiért való küzdelem erőteljesebbé válik, ami aztán az 1844-es győzelemben csúcsosodik ki: a magyar nyelv államnyelvvé lesz. A magyar haza lakott helyei, vizei, hegynevei először 1808-ban leltározódnak fel Lipszky Johannes *Repertoriumában*² (Kovácsna neve és Vajnafalva is megtalálható benne). A nyelvújítás mozgalmának eredményeként szótárak, nyelvészeti munkák születnek. Ebben a nyelvi konjunktúrában történelmi esemény a Magyar Tudós Társaság – a Magyar Tudományos Akadémia elődje – megalakulása, amely 1837-ben – Európában először – ír ki felhívást a magyar hely- és családnevek gyűjtésére. Az *Új Magyar Múzeum* című folyóiratban Révész Imre ezer földrajzi nevet közöl, ő hívja fel elsőnek a figyelmet a földrajzi név nyelvészeti és településtörténeti fontosságára. A névélettani kutatások őséneke is tekinthető. A felhívás legnagyobb eredménye pedig Pesty Frigyes országos földrajzi névgyűjtése³ (1 milliónál több adat, 68 kéziratos kötet), melyet 1864–65-ben végeztetett. Forrásértékű kiadvány. A *Magyar Nyelvőr* folyóirat a népnyelvgyűjtéssel együtt a helynevek gyűjtését is szorgalmazza. Kriza János

- 1 Benkő József: *Transsilvania specialis – Erdély földje és népe* I–II. Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzétette: Szabó György. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár. 1999. Benkő József: *Milkovia sive antiqui episcopatus Milkoviensis per terram Transilvanicam, maxima dioeceseos suae parte olim exporrecti, explanatio. I–II.* Viennae (Bécs), Kurzböck, 1781.
- 2 Lipszky, Johannes: *Repertorium locorum... Hungariae.* 1808. 1000 lapnyi, Magyarország valamennyi települése, vízrajza, hegyneve térképpel.
- 3 Pesty Frigyes: *Magyarország helységnevtára.* Kéziratgyűjtemény, 1864–65. Ebből az Országos Széchényi Könyvtár a Székely Nemzeti Múzeummal közösen a Székelyföld és térsége I. kötetet 2012-ben adta ki.

Vadrózsák kötetében helyneveket is jegyzett. Czuczor Gergely és Fogarasi János *A magyar nyelv szótára* című műve gazdag helynévi adatot közöl. Csánki Dezső nagy történelmi munkája, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (1890–1913) felbecsülhetetlen értékű a történelmi–földrajzi névkutatás szempontjából.

A tudományos helynévkutatás a 20. századdal indul meg. Jankó János Kalotaszeg, Balaton környéke helyneveit elsőként gyűjtötte össze a századfordulón. Erdélyi viszonylatban a legjelentősebb szakember Szabó T. Attila, aki megteremtette a korszerű és módszeres helynévkutatást.

A kovásznai helynevek történetével eddigi ismereteim szerint a legmélyrehatóbban és szakszerűbben Bogáts Dénes és Szabó T. Attila foglalkozott.

Míg a személynevek elsősorban egyéni jellegűek és az egyén azonosítására szolgálnak, a helyneveknek *közösségi jellegük* van, elnevezésüket egy közösség végzi. Éppen ezért az adott közösség arculatáról, történelméről, nemzeti hovatartozásáról, gondolkodásmódjáról, sok esetben szokásairól, hiedelmeiről, hitéről árulkodnak akár évszázadokon keresztül is. Nagyon fontos begyűjteni őket, mert a mai változó, meglódult, felgyorsult világban a jelen viszonyai a régi helyneveket elfeledtetik, kihullnak az emlékezetből, s ezáltal nemzeti emlékezetünk is csorbul.

Alapvető tulajdonsága a helyneveknek, hogy mindenkinek *jelentése van* még akkor is, ha már elhomályosult. Ez a tulajdonsága készíti a település lakóit, hogy újraértelmezzék az elhomályosult jelentésű vagy megváltozott alakú helyneveket. Ekkor keletkeznek többnyire a népetimológias alakok.

Kovászna nevének is van népetimológias magyarázata. Kó+vászna, azaz Kó nevű egyén (vitéz az egyik, mesterember a másik mondai magyarázat szerint) vásznairól (zászló vagy szövött vászon) kapta a nevét. Ladó János szerint a *Kósa*, régi magyar utónevünk a Ko régi személynevünk *-sa* kicsinyítő képzős alakja⁴, tehát e mondáknak lehet valóságalapja. Az egyik monda szerint Kó vitéz vára a *Halom* tetején volt, s ha ellenség fenyegetett, a várra kitűzött zászlóval adta hírül az

4 Ladó János: *Magyar utónévkönyv*. Budapest, 1990.

egész környéknek. Amikor látták lobogni a vásznat, mondták: – Nő, Kó vászna! (SzGy)

A másik monda szerint Kó vászonszövő volt, s azokat vásárlásra kiterítette a Tündérvölgyben, ide jöttek messze vidékről is Kó vásznáért (BOR).

A Kókorja puszta neve is megörökítette a vitéz emlékét, állítólag itt vesztette el a fél karját a harcban, ezért nevezték el Kó karjának (SzGy).

Egy kovásznai erdőrész régi neve *Somkő*⁵, valószínű keletkezése óta nem változott a név, mert a szót értelmesnek találták: olyan orom, ahol som terem. Sőt, volt/van *Sönkő* (?), *Senkő* (?) alakja is. Pesty Frigyes gyűjteményében a kovásznai adatközlők *Sólyomkőnek* értelmezik, szerintük nem a *som + kő*, hanem a *sólyom + kő* összetételéből jött létre. A két szó összerántása révén, azaz: sólyom + kő *Somkő*. Ugyanis valamikor sólymok tanyája volt ez a szirt.⁶ Vajna Mihály már *Sólyomkőnek* és *Sönkőnek* említi.⁷ Mára már nem jellemző, hogy a lakosság nagy része ismerné ezt a helyet, mert nem foglalkozik erdőléssel, csak az erdő ismerői, az erdőkerülők tartják számon, szerintük ma is fészkelnek itt sólymok (CsT), ezért nevezik *Sólyomkőnek*. A *Sönkő* a *Sólyomkő* alak mellett ma is él, eredetére nem találtam magyarázatot.

A helynevek nagyobb része – szemben a személynévvel – nem annyira mobilis, változékony, évszázadokig megmarad. Tehát *állandóbb* jellegű, öröklődik nemzedékről nemzedékre még akkor is, ha az a nép, amelyik elnevezte, már nem lakja azt a területet. Pl. Kovászna, a település és a patak neve az itt élt szláv népességre utal. Sokszor akkor is megmarad a helynév, ha eredeti alakja már nem utal a névadás indítékára, elhomályosult vagy kiveszett a szó értelme, avagy alakja módosult. A történelmi-társadalmi-természeti közeg megváltozása is okoz megértési nehézségeket.

Tulajdonságuk egyes helyneveknek, amely már a fentiekből is kitűnik, hogy az *adott természeti/társadalmi környezetben keletkeznek, a*

5 Orbán Balázs: *Szekélyföld leírása*. Európai Idő Kiadó, Kovászna, 1991. 10. füzet. XXIV. rész.

6 Pesty Frigyes, 2012. 80.

7 Vajna Mihály: *Feljegyzések Kovászna község múltjából az 1900. évet megelőző időkből és a kovásznai Vajna nemzetség leszármazásáról*. 5. o. (kézirat). Kovászna Megyei Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgy. Fond 65/121. Familia Vajna din Covasna 1771–1935. Inv. 232.

keletkezéskor a létező környezetet vagy a tulajdonos nevét rögzítik. Ha ez megváltozik, nem biztos, hogy a név is követi a változást. Egy, ma szántónak ismert terület, régen bozótos vagy erdős terület volt, vagy egy mai szántó helyén tó lehetett. Pl. Kovászna határában Kőrös felé Tónak neveznek egy mezőt, *Kerekeger* egy mai szántó neve, régen egerfás-bokros terület volt, ugyanígy a *Rakottya* határrész neve is megőrizte a régi természeti állapotot.

Kovásznai viszonylatban is jellemző, hogy a helynév megőrzi a régi tulajdonos nevét. Pl. Pakóhegy (városrész, utcanév), *Papkert*, *Domokoskert*, *Vén Lajos tagja* (mezőrészek, szántók), *Barta* (erdőrész). Mindezekből következik erős *hagyományörző* tulajdonsága. Itt jegyzem meg, hogy a kert megnevezés bekerített legelőt is jelölt, az állatokat kint tartották, kutat is ástak itatásukra, ezért gyakori a -kert és -kút utótagú helynév, előtagja rendszerint a tulajdonos neve: Bekekert, Deákkert, Domokoskert, Zsigmondkert, Eceteskút. Gyakori a tulajdonos neve a -tag utótagú helynevekben, főleg a szántók esetében: Bartalis-tag, Kántor-tag, Zsuffa-tag, Körmöczki-tag, Deák Imre-tag.

HELYNEVEINK TÖRTÉNETI ADATAINAK VALLOMÁSA⁸

A *Bogáts-gyűjteményben*⁹ Kovászna és Vajnafalva helyneveinek történeti előfordulásai a 16–19. századból valók, pontosabban 1596-tól 1845-ig: *Árokköze* (1596) – *Kerekegerhídja* (1845). Köztük sok olyan található, amellyel ma is találkozunk, a név alakja és szerepe változatlan. A teljesség igénye nélkül egy pár ma is közismert, meglévő határ-, víz- és erdőnév: *Árokköze*, *Bándi*, *Domos*, *Gecsehegy*, *Gyertyános*, *Ingovány*, *Kerekegerfeje*, *Szil*, *Tőkés*, *Udvarmege*, *Vereskő* (szántók); *Karácsonypataka*, *Mélypatak*, *Mészpataka* (patakok), *Pokolsára* (iszapvulkán); *Szélkapu*, *Dobra*, *Nagykupán*, *Kopacz* (erdők, hegyek).

A fenti nevekből több következtetést is levonhatunk. A *Gyertyánost*, *Tőkést* már ekkor (1635, 1782) szántókként használták. Hogy azelőtt fás terület, esetleg erdőrész volt, azt a név őrizte meg. Már az 1769-es Müller-térkép szerint is (Székely Nemzeti Múzeumban) az erdők sokkal kijebb voltak, s az erdőirtásokkal pedig egyre több területet nyertek a földművelésnek.

8 A történelmi helynevek helyesírásában meghagytam az eredeti alakot.

9 Bogáts Dénes: Háromszéki helynevek. In *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Szerk. Csutak Vilmos, Sepsiszentgyörgy, 1929.

Egyes helynevek arról tanúskodnak, hogy a *szer* szó és fogalom ('falu- és határrész') nálunk is gyakorlatban volt: *Sándorszere* (1625), *Vénszer* (1782).

Kihalt falvak nevét is megőrizte a helynév: *Borzafalvirakottyaszer* (1614). Borzfalva vagy Borzafalva Benkőnél¹⁰ még szerepel. Mára ebből csak a *Rakottya* v. *Rakottyas* név maradt.

Udvarmege neve elárulja, hogy előtte udvarháznak kellett lennie. Vajna Mihály *Feljegyzéseiben* írja, hogy egy Vajna-rokon (Angyal Bandi csúfnevű) udvarháza volt ott, 1860-ban még a romjai láthatóak voltak.¹¹

Sárvármező (1731), *Aszalósdomb*, *Barátokhánysása*, *Disznószállás* (1782) nevek mára már kihulltak a köztudatból, azonban helytörténeti adatokat őriztek meg. Egy várnak a létét; egy olyan dombot, amelyen kiaszott a növényzet, vagy egy Aszalós nevű egyén tulajdona volt; egy sáncot, amelyet a barátok (Barátos nevéhez magyarázat?) ástak, védelemből vagy elkülönítés céljából. A *Disznószállás* név pedig arról tanúskodik, hogy nálunk is makkoltatták az erdőben a sertéseket.

Borzafalvikápolnaoldala, *Kerekegerhídja*, *Kistanarok*, *Oroszkapu* nevek azért érdekesek, mert kultúrtörténeti adatokat őriztek meg nevükben, olyan emberi létesítményeket, melyek ma már nincsenek: kápolna, híd, tanarok, kapu. A borzafalvi kápolna hegy/dombon épülhetett, ma szántó. A *tanarok/tanorok* és kapui minden székely településen megvoltak a múltban, a határt elválasztó és az állatoktól megvédő létesítmények.

*Füzes*tő, *Halomkútja*, *GoczBálinttava*: a tavak/kutak már nem léteznek, de a nevek hírt adnak róluk. Mint ahogy a *Kerekegerhídja* is utal arra, hogy a ma is létező *Kerekegerben* híd volt.

A Bogáts-anyagban a *Pokolsára* 1782-ből említődik. A 18. században a mai helyétől északabbra volt, sokszor veszélyeztette a kitöréseivel a lakosságot. A mezőben is (a *Domosban*) feltört, ma is van egy kis terület ott, amit nem tudnak megművelni. Majd a központban, a mai helyén a 19. sz. elején „zokogta fel magát” – ahogy egy adatközlőm (VZ) megfogalmazta. A maitól északabbra levő régi helyén levő maradványát nevezték Kis Pokolsárnak, ami a 20. században a központi fürdőt (Csutak f.) táplálta. Más forrásokból tudjuk, hogy ez a vulkanikus eredetű tó a 18. században már mint gyógyfürdő is kezd ismertté válni,

10 Benkő, 1781

11 Vajna, 1935

Kovászna így a „fürdőhelyek sorába lépett”.¹² A 19. századi fürdőviszonyokról többen tudósítanak, az 1830-as években Ürögdi Nagy Ferenc-től kapunk részletes leírást.¹³

A Szabó T. Attila gyűjteménye¹⁴ is a 16–19. századot öleli fel, pontosabban 1567-től 1831-ig.

1567-ből való Kovászna nevének első, tőle ismert említése: *Koazna* alakban. 1614-ben *Kouazna* formában szerepel. Ezt az írásmódot megőrzi a források 1721-ig, ezután már a mai írásmódja jelentkezik: Kovászna.

A fenti gyűjteményből még az alábbiak is kiderülnek: 1722-ben már volt utcaelnevezés a településen (*Péter nevű ucczában*). Ma is használatos helynevek 1721-től 1831-ig: *Kismező, Gyertyanos, Sárvármező, Domos/Damos, Csorda Gjütő helljen, Kerek Eger, Csere, Halman alol, Veres köben, Kerek Tonál, Ingovány, Kereszt utnál, Ravasz lyukba, Mész vize, Veres kónél, Sár várba, Tökés nevű helybe, Pokol-sárán fellyül, Keresztút*.

A település központi folyóvizét hol *Foljo Víznek* (1722), hol *Nagy víznek* (1831) említik, tehát nem használják a Kovászna pataka nevet.

A malomárok, mely végigvonult fentről lefele az egész városon, a 19. sz. elején már létezett.

Szabó T. Attila *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárának* (EMSzT) adatait Kovásznáról magam gyűjtöttem ki. A település patakát *Derek víznek* nevezik, tehát ez is megerősíti azt a feltevést, hogy a mai nevet nem használták. A derek/derék szó akkori jelentése 'fő/központi'. A vizén már akkor gátak, malmok, „*Fűrészbeli részek*” voltak (1689, 1719).

Az EMSzT-ből kiírt helynevek többsége ma is használatos (*Rakottya, Kerekeger, Ingovány, Kalabucs*, ez utóbbi kőrösi erdőrész.) A *Perdikator Plaj* pedig ma nem használatos, a plaj 'határ't jelentett.

Gazda Enikő szíves engedelmével használtam fel a nekem átadott SZÁL¹⁵-gyűjtését a kovásznai helynevekről. 1714–1828 közötti adatokat tartalmaz, többnyire ma is meglevő hely- és határnevek. Pl: *Vajna falva, Veres Kő, Ingovány, Bandi, Sárvár mező, Domos, Kis Mező,*

12 Uo.

13 Ürögdi Nagy Ferenc: Brassótól Kézdivásárhelyig. In *Az utazás divatja. Útleírások, útjegyzetek az 1848-as Erdélyről*. Téka sorozat, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973. 68–113.

14 Szabó T. Attila *Erdélyi történeti helynégyűjtése*. Közzéteszi Hajdú Mihály és Janitsek Jenő, I–IX. k. Háromszék (2 doboz) II. k. 2001–2010.

15 Székely Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgy

Gyertyános, Árok között, Halom, Pokol Sárán alul, Szil, Vén Szer, Tőkés, Kerek eger, Mész patak, Karátson patakában, Ravasz likban. De vannak olyanok is, amelyeket ma már nehezen lehet pontosan lokalizálni, vagy már nincsenek meg. Ilyenek a *Csere mező*, *Ports vápájában*, *Ponk nevű helyben*, *Kis ér mellett*, *Szarkók [!] gáttjánál*, *Vajna falvi alsó tanorok kapura*, *Sándor ere mellett*, *Kis Tanorok mellett*, *füzes toban*, *Nagy Tanorok*, *Mikir dombján*, *Kerek eger hidjánál*, *a Gémesben*, *Fenek nevű helyen*, *Borczfalvi mezőben*, *Sós tó*, *Szil kapun alul a Tanorok kertre jövőben*, *Bogántosban*.

Az alsó Savanyó víz (borvíz, ásványvíz) feltehetőleg a központban vagy az Alszegben lehetett, mert ott is voltak gabona- és fűrészmalomok. Borvízforrás inkább a főtéren, de ritkábban az Alszegben is előfordul/t.

A következő feljegyzés¹⁶ 4 helynevet is megörökít: *Csere Mező*, *Mosás Árka*, *Halom farka*, *út által kelő*. Az első határrész volt, mégpedig a település szántóterületeinek harmadik határrésze, azaz Sárvártól a pávai határig.¹⁷ Bizonyára a Csereerdőtől kapta a nevét, mert annak egy része volt valamikor, míg ki nem irtották, és szántó-kaszálóvá nem tették. Erre utal több alhatár része is (Ortovány, Kerekeger). A *Mosás Árkát* nem tudtam megnyugtatóan azonosítani, valószínűleg a Halom mellett elvonuló árok, melynek ma nincs neve, a szövegben „*A Halom farkánál el menő út által kelőben*” rögzíti a kérdéses szántót. A *Halom* máig megőrizte nevét, ma is így hívjuk, egy kiemelkedő domb a mező közepén, melynek oldalát szántották, csupán tetejét nem.¹⁸ A Halomhoz a fent említett népmonda fűződik, történészek szerint régészeti hely.

1725-ből való adat a *Mélypatak* (a mai Mély-patak) és 1753-ból a *Mész vize* (pataka) említése ugyanebben a dokumentumban.¹⁹

16 „...mely szántó föld vagyon a Kovásznai Csere Mezőben Mosás Árka nevű helyben, a Kovásznai Halom farkánál el menő út által kelőben.” (Sepsiszentgyörgyi Allami Levéltár, F. 55 – Pávai Vajna család levéltára, II-es fasc. (1701–1720) 76.

17 Pesty, 2012

18 Lásd Vajna, 1935

19 1753: „joszág Vajna falvában vicinussa Délről a Mész vize vagy Pataka” Az Csere mezőben... Az Veres Kőben... Also Ingoványban... Ports vápájában... Ponk nevű helyben...

Kis ér mellett... A Pávai felső utra jövőben... Szarkók[!] gáttjánál... Az Vajna falvi also Tanorok kapura jövőben... Kaszáló hely a Bandiban... Sárvár mezőben a Sándor ere mellett... Kis Tanorok mellett... Az Domosban... Kis Mezőben... A füzes toban... Az Gyertyános alatt... Árok között... (Sepsiszentgyörgyi Allami Levéltár, F. 79 – Csutak Vilmos kollekción, I-es fasc. 51–52. verso)

1782: *Csere mező felső résziben... Halomra menőben... A Bandiban más föld...*

Kovásznai Víz néven említik már 1828-ban a település fő patakát. A *Sovaddás* hely a patak vajnafalvi részén lehetett, ott még ma is nagyon meredek egy-egy helyen a meder. A *Kovács Énokék fűrésze* is ott volt – mondja ugyanez a dokumentum, amit megerősít egy mai adatközlőm is (BKI).

A 19. század végéről és a 20. sz. elejéről már több adatunk van Pesty Frigyes, Vajna Mihály jóvoltából.

Pesty Frigyes *helynévgyűjteményében* Kovászna is szerepel. A kovásznai adatokat (79–81. o.) 1864. szept. 23-án beküldte Kis Ferencz bíró és Bogdán Antal jegyző.²⁰ A beküldők a Pesty 7 pontos kérdőíve és utasítása alapján végezték el munkájukat. A község felső részéről megjegyzik, hogy „a nagy Vajna családtól „*Vajna falvának*” is neveztek. A község „*nevezetét vette a szláv Kovásznától vagy a magyar Kovásztól, de egyikre sincs adat*”. Mikor nyerte el ezt a nevet, nem tudják, az öregek csak „*a székelyek betelepüléséről emlékeznek*”. Szájhagyományról nem tudnak, ami a név és a lakók eredetére vonatkozna, csak annyit, hogy „*száj előadásból emlegetik, hogy tán a székelyek megtelepülése előtt is lettek volna lakosok*”.

Ezután következik a helynevek lajstroma: Pesty Kovászna névvel együtt mintegy 63 helynevet ad. Leírásukból jól kivehető, hogy először a hegyeket, erdőket, legelőket, majd a szántókat, kaszálókat mutatja be. Ami az erdőket illeti, a *Várral*²¹ kezd, a körülötte levő részt *Vármezőnek* hívták még akkor, ma már kihullott az emlékezetből ez a név. Megemlíti a *Nagy hidat*, amely a várrom aljában folyó patakon

A Pokol Sárán alul... Az uton Domos felöll... A Vén Szer nevű helyben... A Szil nevű helyben... Nagy Tanorok végén... Ugyan a Tökés nevű helyen felyül... A Kerek eger fején... Mikir dombján, a le menő lábban... Rakottja szegen... Fűzes to nevű helyen... Borczfalvi nevezetű határon... Ugyan ott alább a horgasok lábján... Kerek eger hídjánál... A Barátosi réten a Gémesben... A Kerek Eger heljen feljül a Sárvárban... A Veres kőben a szörtsei ut mentiben...

A Fenek nevű helyen a Borczfalvi mezőben... Sós tó nevű helyen... Vajnafalvában a Mész pataka mellett... Ismét a mészben a sós tó nevű helyen... Karátson patakában... A Szil kapun alul a Tanorok kertre jövőben... A barátosi hányáson felyül... A Ravasz likban a Sárvárban... A Bogántosban... A Körös felől valo hidon... A Gyertyános alatt... Árok között az hol a Falu ere kezdődik... (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 75 – Sepsiszentgyörgyi Múzeum dokumentumai, VII-es fasc. 1781-1794, 13-19.)

1828: „*lévén az néhai édes atyánknak it az Kovásznai Vizen a Sovaddás nevű helyben Vicinussa alol most Kovács Énokék fűrészek...*” (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 79 – Csutak Vilmos kollekcio, I-9-es fasc. 162.)

20 OSZK Kézirattára, F1/3814/A. 24. mft. Fol. Hung. 1114/18.

21 A mai Tündér Ilona vára.

volt, „*hihetőleg hajdon ezen patakon a várba felmenő útvonalon híd tartatott, s nevét onnan vette.*”

„*A Horgátz (ma Horgász/Horgác) két hegy közti szép tájék, patak csergedezvén rajta keresztül, mely patak mellett van az úgynevezett Horgátzborvíz, mely mind magára, mind borral vegyítve használtatik.*” A néveredetre nem adnak választ.

A *Timsó* (hegy): timsót termeltek a hagyomány szerint „*az erdő befüggő részén.*”

A *Kopatz*: letarolt terület, „*gazdag vaskövekből áll, s jelenleg »Transsylvania« néven vasbánya is készül mellette.*” Ez az első tudósítás a kovásznai vasércbányáról.

Az i. pont alatt helynevet nem adnak meg, csak leírják a vidéket, mely szerint nagy valószínűséggel a Hankó rejlik. Sós borvize van. Feltehetőleg ekkor még nem volt neve. A Hankó nevet később, valószínű, Hankó Vilmosról adták, aki itt kutatásokat végzett, sőt volt itt egy háza is.

A továbbiakban hegyneveket, erdőrészneveket sorolnak fel, melyek környékén folyik a *Kovászna pataka: Dobramer, Veres Lőrincz, Pétergazda, Porsolás, Szélkapu, Piliske, Bartha oldal.* Nevük eredetéről nem tudnak semmit. Ezek a nevek ma is használatosak.

A mező-határrészeket a falu déli és Kőrös, Papolc majd Páké felőli részén, vagyis a Kovászna patak bal partján, majd a falu alsó felén és a patak jobb partján levőket sorolják fel, innen kanyarodnak vissza az állomás és a Páva felőli részekhez, tehát a falu körül egy kört írnak le K-D-Ny-É irányban. A falu körüli határrészeket 3 részre osztják: 1. határrész Kőröstől Páké felé lévő a patak bal partján. A 2. határrész neve *Sárvár*, s ennek kisebb részei, Pákétól Kerekegerig tart. A 3. *Cseremező* néven szerepel alhatárrészeivel a pávai határig. Sok helynév elnevezésének nem tudják magyarázatát adni, de olyan neveket is szerepeltetnek, amelyeknek ma már más szerepük van, vagy ma már nem léteznek, ezért értékesek: *Köves orr, Disznó szállás, Nagy híd, Dobramer, Bogáncsos, Görögök tova, Gocz Bálint tava, Mike dombja, Bokor köze, Ó gyümölcsös, Szarkák gátja stb.*

Miről is tudósítanak és tanúskodnak helyneveink? A fenti konkrét példák alapján is levonhatunk néhány következtetést. Kiolvashatjuk

belőlük egy település történetét, régiségét, jellemzőit, lakóinak foglalkozását, életmódját, de gondolkodását, szemléletét is.

Tanúskodnak ittlevésünk régiségéről, az elnevezés mikéntje pedig az itt lakó nép nemzetiségéről, nyelvéről. A székelység lakta Kovásznán a helynevek majdnem 100%-a magyar, a rég megtelepült román lakosság is így ismerte, így nevezte meg, s a régi kovásznai románság még ma is így ismeri ezeket a neveket. Csak a 20. század 20-as éveitől keletkeztek román helynevek, főleg román utcanévek. A jelenkor erőszakos románosítási tendenciái nem tűrik meg a magyar neveket, sokszor a hivatal képében lépnek fel ellenük.

Az elnevezések a székely és a magyar települések helynévadásának törvényei szerint jöttek létre. Elárulják a lakosság foglalkozását (földműves, erdőlő, az erdő adta fával foglalkozó, vízimalmokon azt feldolgozó, a hegyek köveit hasznosító, később a természet adta gyógyvíz és gőzlők felhasználásával foglalkozó székelyek): tehát félig földműves, félig „iparos” székelyemberek: *Bogáncsos/Bogácsos* (szántó), *Perdi* (malom/gyár), *Kőbánya* (utca), *Árpád* (forrás, fürdő). Vallanak arról is, hogy eleink hogyan küzdöttek meg az erdővel, hogy egy kis megművelhető területhez jussanak. A tulajdonjog szentségét mint a közösség törvényét is tanúsítják: a nevek nagy része a tulajdonos nevét viseli: *Vajnafalva*, *Gotz Bálint tava*, *Vén Lajos-tag*, *Bartha-oldal*, *Pétergazda*, *Miske pataka*, *Székely utca*, stb.

Ugyanakkor megőriztek sok jelenséget, tájrészletet a múltból: *Füzeskert*, *Ingovány*, *Cseremező*, *Kerekeger*, *Tilalmas* (fenyves, ahol tilos volt fát kivágni, ma szinte nem létezik), *Kőbánya*, stb.

Nyelvileg is értékes elemeket tartalmaznak: a *Ravaszlík*, azaz 'rókalyuk' (ma szántó), a rókának a régi nevét őrizte meg.

A JELENKOR ADÓSSÁGA

A helyi polgármesteri hivatal illetékes egységeinél tudakozódva, a szívélyes segíteni akarás ellenére döbbenetes látlelet tárult elém: a bel-és külterületek, erdők jó részét ma már egész más névvel illetik, vajmi kevésnek maradt meg a régi neve hivatalosan, s ha megmaradt is, többnyire csak román nyelven nevezik meg. Az „In Spatele Peco”-féle idéltlen kifejezések hemzsegnék, mind románul, mind magyarul helytelen megfogalmazások. Ezt nem szabadna hagynunk, jobban kellene

figyelnünk és ügyelnünk a hagyományos és autentikus elnevezésekre a közhivatalainkban is.

ADATKÖZLŐK

SzGy: Szabó Gyula (1914–1984)

BKI: Bakkné Kádár Ida (1932–2016)

BOR: Berszánné Olosz Róza (1945)

CsT: Csikós Tibor (1936)

VZ: Vén Zoltán (1925)

Hegycsúcs, 2012 (fa, 28x22x22 cm)